

ANALIZA DISCURSULUI

1. DEFINIREA DOMENIULUI. CONCEPTE OPERATORII

1.1. CONCEPTUL DE DISCURS

Termenul *discurs* trimite, în ultimele decenii, la realități lingvistice eterogene, uneori vagi, conceptualizate din perspective teoretice diferite, care au fost generate de necesitatea de a surprinde limbajul în acțiune, limba ca activitate, cu toate ipostazele sale, ignorate de viziunile mai vechi. Impus definitiv în terminologia lingvistică a secolului al douăzecilea de către Z. S. Harris, în 1952, termenul apare însă și mai devreme, de exemplu, în scrierile lui Saussure, care sesiza, pe la 1900, că la prima vedere esența discursului transpare clar din modul în care limba intră în acțiune. Probabil că o analiză aprofundată a trăsăturilor discursului definit în această manieră pune de pe atunci probleme numeroase, cu atât mai mult cu cât binomul limbă-vorbire părea să epuizeze chestiunea epistemologică fundamentală a relației dintre lingvistic și extralingvistic. A trebuit să treacă apoi mai bine de jumătate de secol ca preocupările lingviștilor și specialiștilor din alte domenii socio-umane să tindă spre descoperirea unui punct de convergență „umanist”, concretizat într-un obiect de studiu aparte, care să includă și individul ca sursă a limbii, obiect numit discurs și definit, în linii generale, ca limbă asumată de vorbitor într-o circumstanță anume; cu această accepție distribuționalismul a valorificat conceptul „discurs” în formularea propriei teorii, cu semnificația de „unitate superioară frazei”. Mult mai devreme, însă, în cultura europeană, prin direcția retorică și filozofică ori religioasă, discursul a deținut rolul de construcție lingvistică persuasivă, realizată după o schemă riguroasă, destinată să influențeze emoțional și rațional auditoriul.

Există așadar, concepții și perspective diferite de teoretizare asupra noțiunii de discurs, în școala europeană și, respectiv, cea aglo-americană. Din perspectiva lingvisticii franceze, discursul a fost inițial conceput în opoziție cu enunțul: enunțul constituie o suită de propoziții delimitată prin pauze în comunicare, în vreme ce discursul conține enunțul, dar și sfera

condițiilor de producere a acestuia. Pentru E. Benveniste însă discursul reprezintă o manifestare a enunțării, înțelegând prin enunțare conversia limbii în discurs, actul individual prin care vorbitorul pune în funcție limbajul. Cu alte cuvinte, din acest punct de vedere, discursul excede limitele unei unități a comunicării, fiind sfera concretă unde se exersează creativitatea locutorului, împreună cu suma factorilor care condiționează asemenea manifestare a valorizării vorbirii. Dar problematica definirii discursului se complică treptat, prin inserarea noțiunii de „text”, înțeles ca ipostază a discursului, individualizabil printr-o organizare specifică, dar care, pentru a deveni discurs, trebuie să circumscrie condițiile de producere a interacțiunii comunicative. Sistematizând ideile divergente din știința limbii, P. Charaudeau și D. Maingueneau arată că discursul cunoaște o multitudine de accepții, relevate prin raportare la alte entități lingvistice, cum ar fi fraza (discursul obținându-se prin adăugarea frazelor), enunțul, limba ca sistem (discursul suprapunându-se parțial conceptului de „vorbit” ca act individual). Pe de altă parte, E. Benveniste situează discursul în opoziție cu povestirea (*récit* și *histoire*), arătând că aceasta constituie gradul zero al enunțării, prin aparenta absență a vocii auctoriale, pe când discursul presupune co-prezența interlocutorilor implicați; cu această accepție se produce deja o specializare a termenului discurs, care se individualizează în câmpul conceptual al științei limbii cu accepțiunea de activitate enunțativă în relație cu actori sociali, aflați, de regulă, într-un cadru instituțional. Cu această accepție, P. Charaudeau și D. Maingueneau (2005/2007) identifică mai multe trăsături ale discursului: a) Discursul presupune o organizare transfrastică, orice unitate a limbii care comunică un mesaj coerent, putând avea calitatea de discurs (un proverb, o propoziție, o frază, un substitut de propoziție). Deși sunt considerate unități transfrastice, discursurile respectă reguli de organizare lingvistică a unei structuri determinate, norme ce vizează lungimea enunțului, planul textului etc. b) Discursul este orientat spre o finalitate, fiind conceput în funcție de locutor și înscriindu-se într-un cadru temporal. Este adevărat însă că discursul, constrâns să vizeze o finalitate, poate fi deturnat, prin digresiuni, reformulări, reveniri, astfel încât să determine locutorul să recepteze eficient mesajul intenționat. În cazul dialogului, în interacțiunea orală, uneori, este dificilă controlarea completă a structurii discursului. După O. Ducrot, nici în asemenea situații nu s-ar produce dezorientări discursive, ci s-ar urma o direcționare argumentativă prin unitățile înseși ale limbii. c) Discursul este o expresie, o ipostază a acțiunii, ca influență exercitată asupra locutorului. Teoria actelor de vorbit, promovată de J. L. Austin, apoi de J. R. Searle, a susținut cu argumente că orice enunțare constituie un act (a promite, a afirma, a ruga, a interoga etc.), destinat să modifice o situație. La un nivel superior, aceste acte se integrează în unități ample ale unui gen determinat, în strânsă corelație cu actele non-verbale. d) Discursul

este interactiv, conversația fiind emblematică pentru această ipostază discursivă, în care doi locutori își coordonează enunțările, emit un mesaj în funcție de atitudinea celuilalt și au posibilitatea de a primi un feed-back imediat. Totuși, discursul nu se reduce, prin dimensiunea sa interactivă, la simpla interacțiune orală, ci se caracterizează printr-o interactivitate constitutivă, prezentă în orice situație de comunicare, inclusiv în cazul absenței interlocutorului, căci se presupune în permanență prezența unei alte instanțe a enunțării, în funcție de care locutorul își organizează discursul. e) Discursul este contextualizat, adică se produce într-un anumit context și dezvoltă, de regulă, o semnificație tributară contextului; prin mesajul vehiculat, discursul poate schimba datele contextului sau poate genera noi contexte. f) Discursul este asumat de către instanța enunțativă, în raport cu această instanță situându-se reperele personale, temporale, spațiale, modale. g) Discursul este normat; el respectă atât regulile generale, ce caracterizează orice fenomen social, cât și norme specifice, numite legi ale discursului. h) Discursul este integrat într-un interdiscurs; el nu dobândește un sens decât în interiorul universului altor discursuri. Definit ca limbaj real, utilizat de către locutori reali în situații reale, discursul constituie obiectul unei discipline aflate la intersecția științelor umaniste, disciplină numită *analiza discursului*, ca domeniu de cercetare ce respectă, în opinia lui D. Maingueneau, câteva principii de bază, care îi asigură individualitatea și permanența: orice analiză a discursului ține cont de limbă ca obiect construit de către lingviști și de limbajele particulare considerate într-un anumit timp și spațiu; orice analiză a discursului are o relație dublă cu aspectele descriptive ale limbii. Pe de altă parte, tipurile de discurs se clasifică și în funcție de modalitățile prin intermediul cărora vorbitorul redă propriul discurs sau discursul altuia, în codul scris sau în cel oral; acestea sînt reprezentate de vorbirea directă, vorbirea indirectă, vorbirea directă legată și de vorbirea indirectă liberă, modalități ce permit reproducerea sau relatarea lanțului comunicativ.

1. 2. Discursul hegemonic

În analiza critică a discursului, unde relația de putere constituie obiectivul pivot al interacțiunii comunicative, discursul dominant, numit și discurs hegemonic, presupune operarea cu instrumente complexe de investigare, pe baza unor teorii politice, sociale, sociologice în evoluție continuă. Discursul hegemonic, concept fundamental din teoria critică, sociologie, studiile culturale și analiza discursului, reprezintă ansamblul de idei, valori, narațiuni, moduri de a vorbi și opinii comune care, la un moment dat într-o societate, devine dominant, părăind natural, inevitabil și de la sine înțeles. Discursul hegemonic nu se impune doar coercitiv, prin

forță (poliție, legi), ci mai ales prin consimțământ tacit, pentru că populația îl acceptă ca fiind o normă socială și, prin urmare, i se subordonează automat și participă la reproducerea lui. Originea conceptului de discurs hegemonic o regăsim în opera filozofului și politicianului marxist italian Antonio Gramsci, din anii 1930 (în Antonio Gramsci – *Caietele din închisoare*, ediție critică integrală în 4 volume, traducere și ediție de Sabin Drăgulin & Ioana Cristea-Drăgulin, în colaborare cu Angelo Chielli ș. a., 2025, Editura Revistei Timpul, Iași; Este prima ediție completă critică în română – restitutio ad integrum. Capitolul cel mai important pentru hegemonie: Caietul 10 (filozofie a praxisului) și Caietul 11).

După Gramsci (și întreaga pleiadă a celor care i-au perpetuat ideile), clasa conducătoare își menține puterea nu numai prin instituțiile statului represiv, ci și prin hegemonie culturală, controlând instituțiile de învățământ, presa, religia, arta, discursul cotidian, astfel încât interesele ei să pară interesele întregii societăți. Exemplu de idei induse hegemonic: *Piața liberă este singura doctrină economică rațională* (ideea pare de bun-simț, acceptabilă și nederivând din laboratoarele creatoare de ideologie); *Femeile sînt mai potrivite pentru profesiile de îngrijire*.

Dezvoltări ulterioare

- După Ernesto Laclau & Chantal Mouffe (2001), hegemonia constituie o "articulare" temporară, pe măsură ce un discurs câștigă lupta și devine un "punct nodal" care organizează întregul câmp social (ex.: discursul anti-corupție în România post-'90).
- Mai mult și mai subversiv, Michel Foucault (!971) susține că discursul dominant produce "adevăruri" și subiecte (în dinamica a ceea ce putem gândi și cine sîntem noi înșine).
- După Stuart Hall și Școala de la Birmingham, discursul hegemonic se construiește, se propagă și operează constant în media și în cultură populară.

Cum se recunoaște un discurs hegemonic?

- Pare "neutru" sau "universal" ("așa stau lucrurile").
- Marginalizează alternativele (le numește "extremiste", "naive", "conspiraționiste", "politic incorecte").
- Se reproduce automat prin instituții, educație, glume, reclame, talk-show-uri.
- Când este contestat serios, apare criza hegemonică (ex.: protestele masive care zguduie "bunul-simț" dominant).

Exemple din spațiul românesc:

- ❖ Discursul anticomunist post-1989 ("comunismul a fost doar teroare, criză și sărăcie") a devenit hegemonic timp de decenii.
- ❖ Discursul anti-corupție din 2012–2017 ("DNA = justiție, oricine contestă e corupt sau prost").
- ❖ Discursul național-conservator actual ("familia tradițională creștină vs. ideologia gender").
- ❖ Discursul hegemonic religios (când o confesiune pretinde monopol asupra adevărului divin și discreditează celelalte culte).

Exemplu din politica românească actuală (2025-2026):

(seminar)

1. Discursul hegemonic dominant în acest moment este discursul pro-european, pro-stabilitate democratică și anti-interferență externă (în special rusă), consolidat după anularea alegerilor prezidențiale din 2024 și victoria lui Nicușor Dan în turul 2 reluat.
 - Se prezintă ca "singura cale rațională și normală" pentru România: integrare UE/NATO aprofundată, reforme anti-corupție, modernizare, "România lider regional în Sud-Estul Europei".
 - Orice critică (suveranism, naționalism economic, "România suverană", contestarea agendei UE pe migrație sau valori) este rapid etichetată ca "extremistă", "pro-rusă", "anti-europeană" sau "pericol pentru democrație".
 - Exemplu concret:
 - Strategia Națională de Apărare 2025-2030 (aprobată nov. 2025): pune cetățeanul în centru, vorbește de "reconstruirea încrederii stat-societate", combaterea corupției și a evaziunii, dar subliniază amenințările hibride externe (Rusiei) și necesitatea alinierii totale la UE/NATO. Discursul oficial (al lui Nicușor Dan și al coaliției pro-europene) face ca aceste obiective să pară "de la sine înțeles", nu opțiune politică.
 - În media mainstream și talk-show-uri: ascensiunea AUR și a suveraniștilor este tratată ca "șoc far-right" sau "efect al dezinformării ruse", nu ca expresie legitimă a nemulțumirii sociale.
 - În 2025, după "șocul alegerilor anulate", narativa hegemonică a fost: "România a ales Europa, nu haosul populist".

Acest discurs nu se impune prin forță, ci prin consimțământ (după Chomsky, consimțământul se poate fabrica, prin aceleași strategii discursive): majoritatea instituțiilor (președinție, guvern, presă, think-tank-uri pro-europene, Bruxelles) îl reproduc ca pe o valoare sacră.

2. Cum se construiește un contra-discurs (contra-hegemonie):

Gramsci opune "războiul de poziție" (lung, cultural) "războiului de mișcare" (revoluție rapidă). Contra-hegemonia nu se poate realiza instant prin alegeri, ci prin construirea unui nou "bloc istoric" – o alianță de clase, valori și identități care să facă alternativă să pară mai "naturală" decât cea dominantă. Pași concreți (după Gramsci, Laclau/Mouffe):

- Intelectuali organici – nu academicieni detașați, ci oameni care vin din interiorul grupurilor nemulțumite (jurnaliști alternativi, preoți, tineri de la țară, antreprenori mici, mame preocupate de educație).
- Rearticulare discursivă (Laclau/Mouffe): se preiau elementele "flotante" (anti-corupție reală, suveranitate economică, tradiție, creștinism, nemulțumire față de prețuri) și se includ într-un lanț nou de echivalență: "tradiție + suveranitate + familie + anti-globalism = adevărata Românie".
- Instituții paralele: media alternative (TikTok-ul AUR e un exemplu excelent – scurt, emoțional, viral), think-tank-uri, edituri, festivaluri, școli duminicale, grupuri pe Telegram/WhatsApp.
- Război cultural zilnic: glume, meme, muzică, filme, slujbe – tot ce face ca alternativa să devină "bun-simț" pentru un segment tot mai mare.

Exemplu din România, 2025: AUR (și moștenirea discursului Georgescu) construiește contra-hegemonia prin TikTok, discurs creștino-naționalist, "familia tradițională", anti-"woke", anti-migrație, "România a românilor". A ajuns al doilea partid în Parlament în doar 5 ani. Nu e încă hegemonic, dar a creat o criză de hegemonie clară.

3. Analiză pe un caz specific: discursul hegemonic despre gen / "ideologia gender" (2025). Acesta este unul dintre cele mai vii câmpuri de luptă hegemonică în România actuală. Discursul hegemonic conservator (dominant în dreapta și în societate):

- "Familia tradițională (bărbat–femeie–copii–creștină)" este naturală, biologică, biblică și esențială pentru supraviețuirea națiunii.

- "Ideologia gender" = amenințare externă (venită de la UE, "woke", Soros, Bruxelles) care distruge identitatea, promovează "schimbarea de gen la copii", "distruge familia", "pervertește".
- Apare masiv în alegerile prezidențiale 2025: atât extrema dreaptă (AUR, George Simion – performanță de masculinitate tradițională, "bărbatul protector"), cât și centru-dreapta folosesc anti-gender ca liant simbolic.
- Se reproduce prin: Biserica Ortodoxă, școală (manualele de religie), talk-show-uri, reclame, discursuri parlamentare ("predica familiei tradiționale" – studiile arată că e un discurs hegemonic de mai multe decenii). De ce e hegemonic? Pare de "bun-simț" pentru majoritatea populației, se leagă de identitate națională și creștină, e ușor de cuantificat emoțional. Contestarea lui atrage după sine etichetele de "anti-românesc" sau "anti-creștin".
- Contra-hegemonia (în construcție):
- Mișcări queer-feministe, literatură (antologii ecologice queer – Luminișuri), activism decolonial (Veda Popovici: "queer-ul corupt est-european" ca rezistență la narativa "Est înapoiat").
- Ele arată că hegemonia "tradiționalistă" e la fel de construită istoric ca și cea liberală și încearcă să creeze noi articulații: gen + clasă + decolonialitate + anti-capitalism.

În 2025-2026, acest câmp este în criză hegemonică: discursul conservator câștigă teren rapid, dar cel pro-european încearcă să-l țină sub control prin "valori europene" (egalitate de gen light, fără a ataca direct familia tradițională).

În toate aceste cazuri, discursul hegemonic nu este doar "ce se spune", ci "ce nu se mai poate spune fără a fi sancționat social".

1.3. DISCURSUL RAPORTAT

Discursul raportat reprezintă modalitatea prin care un locutor relatează conținutul unor enunțuri (rostit, scrise sau gândite) produse anterior de o altă sursă, folosind mijloace lingvistice diferite de cele originale. Aceasta implică o relație între două planuri enunțiative: cel al raportorului și cel al sursei citate (Pană Dindelegan, coord., GBLR, 2010). Gramatica normativă distinge forme fundamentale și forme mixte ale acestui procedeu, adaptate la contexte orale, scrise sau literare.

Prin sintagma discurs raportat se înțelege o modalitate de relaționare a discursurilor, prin care, într-un discurs (discursul de citare), se integrează un alt discurs (discursul citat), atribuit, în mod explicit sau implicit, unei surse enunțiative diferite. Discursul raportat reprezintă o problemă controversată în lingvistică, din cel puțin trei puncte de vedere: 1) pertinența denumirii fenomenului, 2) statutul acestuia și 3) taxinomia și relațiile dintre diferitele tipuri. Înțeles în mod tradițional ca fenomen de stil (stil al vorbirii: direct/ indirect), menit să permită reproducerea unei replici, conceptul este văzut în gramaticile de tip școlar prin prisma deosebirilor de ordin sintactic dintre stilurile primare (vorbi rea directă și indirectă) și stilurile derivate (vorbirea directă legată/ vorbirea indirectă liberă): (in)dependența de un verb dicendi, (in)dependența sintactică. Astfel, stilul direct este caracterizat în abordările tradiționale ca tipul ce redă în mod fidel conținutul și forma unei comunicări, fiind introdus printr-un verb de declarație, ce alcătuiește o inciză și poate fi suprimat, relația sintactică fiind de independență. Stilul indirect este prezentat de obicei prin raportare la stilul direct, constituind o transpu nere a celui direct, cu respectarea regulilor de transformare a sistemului pronominal și temporal (cu diferite grade de constrângeri în funcție de limbă) și cu abandonarea redării textuale fidele; spre deosebire de vorbirea directă, verbul de declarație este obligatoriu, iar relația sintactică este una de subordonare, enunțul redat fiind introdus printr-o conjuncție subordonatoare și supus unor modificări ce tind către o sintaxă neutră (lipsa elementelor afective, a mărcilor de adresare etc.). Vorbirea directă legată (redarea fidelă a replicii prin intermediul unei conjuncții subordonatoare, fără aplicarea transformărilor specifice stilului indirect) este asociată cu sintaxa populară, iar vorbirea indirectă liberă (mențiunea replicii prin intermediul unei fraze independente sintactic, dar cu transpunerea sistemului personal și temporal) cu stilul beletristic. Perspectiva teoretică asupra discursului raportat a cunoscut mutații impor tante o dată cu evoluția lingvisticii enunțării și cu atenția acordată rolului elemen telor contextuale în realizarea discursului, în special polului

vorbitorului și relației sale cu interlocutorul. Nivelul morfosintactic privilegiat de tradiția gramaticală este explicat prin prisma particularităților enunțiative și pragmatice ale discursului raportat: discursul de citare deschide un spațiu enunțiativ în care se integrează discursul citat, condiționând interpretarea elementelor ce trimit la enunțarea acestuia (în primul rând, deicticele și modalitățile). Se raportează un act de enunțare și nu un enunț, acțiunea de raportare pune în legătură două entități lingvistice: cea responsabilă de discursul de raportare și cea care produce discursul raportat. În mod tradițional, instanța de raportare are un simplu rol de ecou, deci o poziție secundară față de enunțatorul discursului raportat; or, este ușor de observat faptul că, din punct de vedere enunțiativ, rolul principal îi revine vorbitorului-raportor, căci el produce un discurs într-o situație de enunțare precisă, care se referă la un alt discurs. Discursul de citare, lăsat în umbră de tradiție, este astfel revalorizat, trecând în prim plan: rolul primordial îi revine vorbitorului raportor, care trimite, prin enunțarea sa, cu ajutorul unor structuri și strategii discursive diverse, la un discurs străin, față de care adoptă atitudini diferite. Se depășește în mod natural chestiunea gradului de fidelitate a discursului raportat față de presupusul discurs original, realitatea lingvistică fiind discursul de raportare produs de vorbitor, un discurs unic, irepetabil și dinamic. A raporta un discurs presupune existența acestuia, or numeroase situații în care avem de-a face cu un discurs raportat fac trimitere la discursuri neactualizate, de exemplu, discursurile imaginare, ipotetice etc. Propunerile de redenumire a fenomenului se fac ecoul acestor observații: discurs relatat, discurs reprezentat. Noțiunea de „discurs raportat” a fost integrată unor perspective teoretice diverse, reprezentând un câmp de analiză extins, mai ales în lumina studiilor pe diferite tipuri de corpusuri, interesând deopotrivă abordările discursului literar și non-literar. Interesul analizei discursului raportat se manifestă atât la nivelul reflecției asupra fenomenului în lumina diverselor teorii care îl studiază, subordonându-le noțiunii integratoare de „discurs”, cât și la cel al legăturii esențiale dintre discursul raportat și genul discursiv. Ca fenomen polifonic, discursul raportat trimite la caracterul eminent eterogen al discursului. La M. Bahtin, discursul raportat reprezintă o manifestare a dialogismului, iar la E. Roulet, un caz special al acestuia, de diafonie. Pentru J. Authier-Revuz, discursul raportat ține, în ansamblul său, de eterogenitatea constitutivă, iar cel raportat în stil direct, de eterogenitatea manifestă. În teoria lui O. Ducrot, discursul raportat ilustrează polifonia lingvistică: discursul în stil direct este polifonic, caracterizându-se prin prezența a doi locutori, discursul indirect este monofonic. În teoria scandinavă a polifoniei, aplicabilă atât discursului literar, cât și celui non-literar, ambele tipuri de discurs raportat constituie manifestări ale polifoniei discursive, diferențându-se la nivelul jocului actual/virtual: locutori actualizați în stilul direct, virtuali în stilul indirect.

Discursul indirect liber este, din acest punct de vedere, o formă extrem de interesantă de manifestare a polifoniei, funcționând ca exemplu de fraze fără cuvinte și verbalizând, în textele narative, gândurile și percepțiile atribuite punctului de vedere al unui personaj. Ca fenomen metalingvistic, discursul raportat a fost studiat din perspectiva relației discursului direct cu autonimele, teza fiind susținută de Gottlob Frege, pentru care stilul direct este echivalentul unui nume propriu, și dezvoltată ulterior de Josette Rey-Debove și de J. Authier-Revuz: discursul direct este citare, deci autonom, iar discursul indirect, traducere; discursul raportat ca discurs autonom se distinge de modalitatea autonimică, văzută ca discurs reflexiv. Ca fenomen de enunțare, discursul raportat pune în termeni noi problema responsabilității enunțative și a atribuirii discursului, a modalităților de punere la distanță a discursului citat, a corespondenței între planurile enunțării; interesează, în principal, la acest nivel, strategiile de integrare a enunțării discursului citat în spațiul enunțativ al discursului de citare (cu un accent marcat pe funcționarea elementelor deictice, a indicatorilor și cvasi-indicatorilor). Aceste perspective se subordonează, în analiza discursului, problematicii constrângerilor de gen și celei a poziționării vorbitorului raportor față de destinatarul discursului său. Tipul de gen discursiv în care apare un fragment de discurs raportat explică în mare parte strategiile folosite de vorbitor, care acționează, în consecință, nu în totală libertate, ci răspunzând unor constrângeri; astfel, discursul raportat nu va fi folosit nici în același mod, nici în aceeași măsură în discursul mediatic și discursul literar, într-un discurs formal și unul informal, într-un discurs scris și un discurs oral. Tipurile de discurs raportat recunoscute în mod tradițional (direct/indirect/ indirect liber) au fost astfel reevaluate, fiind înțelese ca forme independente și nu derivate una din cealaltă, între ele existând de fapt o continuitate, ceea ce justifică și apariția formelor hibride și necesitatea includerii unor fenomene conexe, ca modalitățile de citare/ aluzie/ modalizare (modalizare autonimică). Tipurile marginale intră în sistem: discursul direct liber, care apare, conform lui L. Rosier, la începutul secolului al XX-lea, deosebindu-se de discursul direct prin absența mărcilor tipografice și a verbului de raportare, caracterizează atât literatura, cât și media. Ca forme hibride, s-au identificat insulele textuale, la M. Perret sau modalizările autonome, la J. Authier-Revuz, cum ar fi folosirea în discursul indirect a unor fragmente între ghilimele, de care este prezentat ca responsabil vorbitorul al cărui discurs se raportează; discursul direct cu conjuncție (sau discursul direct legat), care păstrează sistemul deicticelor specific discursului direct; discursul narativizat; rezumatul cu citate la D. Maingueneau, adică o reformulare sintetică a unui discurs, în care intervin fragmente în ghilimele, iar punctul de vedere al vorbitorului raportor poate interfera cu cel al producătorului discursului citat. Atenția acordată poziției pe care o adoptă vorbitorul raportor

față de discursul pe care îl raportează a impus și o revizitare a categoriei așa-numitelor verbe declarative, existînd numeroase criterii de sistematizare a structurilor de prezentare a discursului citat, care urmăresc nu numai relația sintactică dintre verbul/ structura de prezentare și discursul citat, ci și valoarea enunțiativă și pragmatică a acestora (enunțare vs. receptare; performative; neutre / cu indicații de ordin paraverbal).

2. PERSPECTIVE TEORETICE ASUPRA ANALIZEI DISCURSULUI

Sintagma *analiza discursului*, devenită denumire de disciplină relativ recent în istoria de aproape un secol și jumătate a științelor limbii, înglobează o varietate de perspective asupra discursului. Acestea merg de la abordări restrictive, ținînd, mai degrabă, de lingvistica textuală (discursul ca obiect gramatical cu valoare de frază) pînă la viziunea largă asupra conceptului „discurs”, ce permite echivalarea analizei discursului cu studiul oricărei forme de discurs. În interiorul acestui evantai de direcții de analiză se situează și poziția școlii franceze de analiză a discursului care investighează cu prioritate condițiile de producere a textului și mărcile acestora de-a lungul enunțului. Astăzi, domeniul analizei discursului se confruntă cu două tendințe majore: pe de o parte, reîntoarcerea către lingvistica textuală pentru a se putea reconfigura o lingvistică a discursului, pe de altă parte, redirecționarea ei către științele sociale și ale comunicării. *A n a l i z a d i s c u r s u l u i* a apărut ca domeniu de interes în lucrările pe care Z. S. Harris le-a consacrat explicării procedeelelor de analiză lingvistică și descifrării sensului, în anul 1951, generînd metoda de analiză distribuțională. Termenul a fost calchiat în franceză (în 1969), iar distribuționalismul s-a extins la uni tățile transfractice. Tradiția europeană a integrat această practică domeniului explicării textelor, inițial sub forma unei reflecții istorice asupra manualelor școlare. Conjunctura intelectuală favorizată de curentul structuralist din jurul anului 1960 a permis desprinderea studiului asupra discursului de domeniul filologic, astfel încît marxismul combinat cu tradiția epistemologică franceză și cu structuralismul au reușit, în final, să definească domeniul analizei discursului. Momentul-cheie al evoluției acestei discipline a fost constituirea Școlii franceze de analiză a discursului (Jean Dubois, Maurice Tournier, Michel Foucault), imediat după 1968. La intersecția a trei direcții de analiză: (a) tradiția filologică, ce asociază studiul textelor și istoria; (b) practica școlară a „explicării textului”; (c) perspectiva marxistă asupra textelor scrise și a condițiilor lor de producere, analiza discursului devine interdisciplinară, situîndu-se în domeniul științelor umaniste și sociale. Școala franceză de analiză a discursului s-a dezvoltat în jurul

„obiectului de analiză”, fiind deja recunoscute două generații: (1) prima generație (Michel Foucault) a consacrat analiza discursului studiului condițiilor de producere a enunțurilor puternic instituționalizate. În acest sens, analiza discursului este un domeniu transdisciplinar, investigând fenomenele de limbă în toate compar timentele sale (lexicologic, sintactic, semantic, pragmatic) și elaborând clasificări pe baza funcțiilor discursului: discurs politic, discurs juridic, discurs didactic etc., dar și pe baza formei discursului: discurs descriptiv, polemic, argumentativ etc. De asemenea, s-a propus conceptul de „formațiuni discursive” de tip presă femini nă/feministă. (2) A doua generație (O. Ducrot, J.-Cl. Anscombre, D. Maingueneau, P. Charaudeau) este influențată de dezvoltarea teoriilor enunțării și ale pragmaticii. Se consideră că analiza discursului presupune punerea laolaltă a mai multor texte, enunțarea condiționând puternic organizarea limbii. Maingueneau evidențiază mai multe ipoteze de reglare a funcționării domeniului analizei discursului: ipoteza pri meității interdiscursului; ipoteza relației interdiscursive ca mecanism de traducere reglată; ipoteza existenței unui sistem de constrângeri semantice globale; ipoteza existenței unui model de competență interdiscursivă; ipoteza conform căreia discursul nu este doar un ansamblu de texte, ci și o practică discursivă; ipoteza situării practicii discursive în contextul practicilor intersemiotice. În absența unui obiect de analiză bine circumscris și a unui mod de investigație propriu, analiza discursului rămîne deschisă către o pluralitate de abordări, printre care cea sociolingvistică, psiholingvistică, pragmatică, semiotică, argumentativă, ceea ce confirmă multitudinea formelor de analiză la care se pretează discursul. P. Charaudeau și D. Maingueneau sintetizează definițiile analizei discursului din perspectiva relației dintre text și context, excluzînd direcția pragmatică asupra enunțurilor decontextualizate. Astfel, analiza discursului poate fi definită ca studiu al discursului (pentru Teun van Dijk, D. Schiffrin, John J. Gumperz ș. a.), ca studiu al conversației în cadrul analizei conversaționale (la S. C. Levinson, J. Moeschler, A. Reboul ș. a.) sau ca punct de vedere specific asupra discursului (la M. A. K. Halliday, J.-M. Adam etc.). Din această ultimă definiție, extragem precizări legate de obiectul analizei discursului care, după D. Maingueneau, nu constituie nici or ganizarea textuală însăși și nici situația de comunicare, trimițînd, mai degrabă, la mecanismul enunțării care leagă o organizare textuală de un loc social determinat. O altă perspectivă definițională este cea oferită de J.- M. Adam care distinge între „analiza discursului”, „analiză de discurs” și „analiza discursurilor”: primele două concepte ar trimite către o teorie generală a discursivității, în timp ce al treilea s-ar referi la diversitatea practicilor discursive umane.

Analiza discursului a cunoscut abordări diferite și în funcție de diversificarea eșantioanelor reprezentative de analiză sau a ceea ce lingvistica de corpus denumesc corpuri de analiză. P. Charaudeau și D. Maingueneau disting patru mari poli ai acestei relații: analiza discursului și corpusul de interacțiune socială; analiza discursului și corpusul situațiilor de comunicare, deci a genurilor de discurs; analiza discursului și corpusul de sorginte ideologică; analiza discursului și corpusul mărcilor enunțării sau ale organizării textuale. Corpusurile ideologice sînt astăzi preferate celor care permit studiul funcționalităților discursive conducînd, *volens nolens*, către o abordare militantă (proprie școlii franceze de analiza discursului din anii '60). Această realitate este surprinsă de Ali Bouacha (1984) atunci cînd vorbește despre cele două mari ipoteze din interiorul analizei discursului: prima postulează că sensul în discurs poate fi construit sau produs; a doua postulează că, dimpotrivă, sensul e doar construit. În fața acestei alternative, analiza discursului rămîne într-o continuă stare de insatisfacție.

3. ANALIZĂ TEXTUALĂ

Vizează explicarea proceselor și funcțiilor pe care ele mentele lingvistice le cunosc în cadrul textelor orale sau scrise. O astfel de analiză are o tradiție îndelungată prin lucrările de retorică ale Antichității, Quintilian distinge gîndindu-se în mod deosebit prin formularea unui chestionar metodic în legătură cu discursul, prin care se urmărește determinarea dinamicii aspectelor relevante ce caracterizează funcționarea discursului. De la retorică, stilistica a preluat identificarea, descrierea și clasificarea figurilor, pentru a inventaria efectele produse prin schimbările de sens. Cu toate acestea, primele încercări de analiză textuală au apărut în cadrul semanticii structurale, dezvoltate prin teoriile lui Ferdinand de Saussure, dar care au orientat studiul spre domeniul vorbirii, unde sensul este realizat în mod efectiv. De aceea, analiza textuală se relevă a fi mai extinsă decît analiza discursului, cu care totuși nu se confundă, deși îi este apropiată sub multe aspecte. Analiza conținutului unui text urmărește prezentarea organizării lui în vederea caracterizării autorului și a elementelor principale de conținut. În acest mod, se descoperă sensul implicit al textului, aflat dincolo de sensul aparent, pe de o parte, prin interpretarea unor elemente care însoțesc textul (circumstanțele de producere, scopul general) și, pe de altă parte, prin concentrarea asupra trăsăturilor textului, ce par a fi independente de controlul conștient al emițătorului. Specificul analizei textuale ține de obiectivul dat prin lucrările lui G. Guillaume de a înțelege gîndirea care gîndește. Pornind de la descrierea sensului produs de mijloacele lingvistice și paralingvistice această analiză vizează o înțelegere a producerii sensului, iar acest demers, dezvoltat îndeosebi de lucrările

ce sînt conduse de perspectiva praxematică, s-a finalizat într-o metodologie care pune în valoare analiza dinamică a funcțiilor textuale. În acest caz, examenul mărcilor enunțării începe cu sesizarea reprezentărilor de spațiu și de timp ale persoanei. Studiul vocabularului (cîmpuri lexicale, rețele semantice, izotopii, termeni cheie și stereotipii discursive) oferă imaginea clasificărilor referențiale, iar analiza trăsăturilor dialogice, a intertextualității, a situației de comunicare și a condiției sensului determină producerea sensului în context. Ca atare, producerea sensului este înțeleasă pornind de la semnificația și de la actualizarea discursivă a mijloacelor limbii sau de la paraverbal. Deși nu există o legătură conceptuală și metodologică între analiza textuală și analiza tematică, aceasta din urmă ar putea fi considerată o specie a celeilalte, fiindcă se aplică unui anumit tip de texte, cele mitologice, folclorice și literare. Analiza tematică este pusă uneori în legătură cu ideea veche despre temă ca factor unificator al unei opere, încît obiectul ei este constituit totdeauna din unități de conținut ale textului. De aici, au luat naștere trei discipline diferite, între care se remarcă analiza funcțională, ce propune o teorie generală a structurării tematicе, fie la nivel paradigmatic, fie la nivel sintagmatic. Ca atare, această analiză nu studiază motivele ca atare, ci rolul lor structural în dinamica textelor, ceea ce presupune transformarea motivelor în funcții. Ea s-a concentrat asupra unui anumit tip de text, povestirea, un domeniu care devenise de mult timp obiectul predilect al cercetătorilor.

4. CONECTORII DISCURSIVI

În sintaxa modernă, termenul *conector* și-a extins semnificația la orice cuvînt sau grup locuțional a cărui funcție este de legare sintactică și semantică a două unități de nivel propozițional, determinînd totodată și poziția acestora în cadrul unei ierarhii a secvenței textuale. În teoria textului, conectorul este un cuvînt sau un grup de cuvinte din clasa adverbului sau a conjuncției, a cărui funcție este de a realiza legătura formală și semantică dintre segmentele unui discurs, constituind unul dintre mijloacele importante de realizare a coeziunii textuale. În categoria conectorilor se includ anumite conjuncții coordonatoare (dar, deci, or, căci), anumite conjuncții subordonatoare (deoarece, cum), anumite adverbe sau locuțiuni adverbiale (între-adevăr, în consecință, astfel etc.) și grupuri nominale sau prepoziționale (în ciuda acestui fapt). În clasa generală a conectorilor au fost delimitate trei tipuri de mărci de conexiune: 1) conectori argumentativi propriu-zisi; 2) organizatorii și mărcile textuale și 3) mărcile de asumare enunțativă. Cele trei tipuri de conectori îndeplinesc aceeași funcție de relaționare semantică a unităților de rang diferit (cu vînte, propoziții, grupuri de propoziții și chiar porțiuni de text). Funcția lor fundamentală este de a marca o conexiune

între două unități semantice pentru a crea o structură. Ceea ce îi diferențiază este faptul că ei adaugă sau nu la această funcție de conectare indicația de asumare enunțiativă și/sau de orientare argumentativă. Aceste morfeme care contribuie la liniarizarea discursului controlează o porțiune mai lungă sau mai scurtă de text, fenomen care a primit denumirea de incidență: incidență la stînga și/sau incidență la dreapta. Conectorii argumentativi cumulează funcțiile de segmentare, de asumare enunțiativă și de orientare argumentativă a enunțurilor. Ei declanșează o recaracterizare a unui conținut prepozițional fie ca argument, fie ca o concluzie, fie ca motivație pentru a fundamenta sau de a întări o inferență, fie ca un contra-argument. În această categorie intră atât conectorii argumentativi și concesivi (dar, totuși, cu toate acestea, desigur, însă), cât și conectorii explicativi și justificativi (căci, pentru că, de oarece, din moment ce, dacă – atunci), dacă ipotetic, real și ficțional, cînd ipotetic real, deoarece și mărcile simple ale unui argument (chiar, de altfel, în plus, nu numai). Simplificînd, pot fi stabilite patru categorii de conectori: a) conectori argumentativi (mărci ale argumentului): deoarece, din moment ce, căci, într-adevăr, cum, chiar, de altfel etc.; b) conectori argumentativi (mărci ale concluziei): deci, atunci, în consecință etc.; c) conectori contra-argumentativi (mărci ale unui argument tare): dar, totuși, însă, cu toate acestea etc.; d) conectori contra-argumentativi (mărci ale unui argument slab): desigur, în pofida, cu toate că etc. Conform altor opinii, interpretarea „argumentativă” a conectorilor constituind subclasa conectorilor argumentativi este produsul (mai mult sau mai puțin unitar) a trei grile de evaluare, evidențiate de implicarea logică, de relația cauză-efect și de legătura argument-concluzie: conectorii logici pot fi interpretați prin raportare la condițiile de adevăr, prin analogie cu omonimii lor din logica propozițională, adică și/A, sau/V dacă..., atunci..., limitele acestei interpretări fiind cauzate de faptul că se ține cont doar de valoarea de adevăr a celor două propoziții aflate în relație, făcîndu-se abstracție de sensul fiecăreia și de condițiile lor de utilizare. Consecințele majore privesc în primul rînd validitatea înlănțuirilor absurde din punct de vedere semantic. De exemplu, enunțul *Dacă Luna este o gaură în cer, atunci Cuza a murit în exil* este valid din moment ce prima propoziție este falsă, a doua propoziție este adevărată și, conform definiției implicației logice, falsul presupune adevărul: inconvenientul e că poate deduce orice, atât falsul, cât și adevărul. Analiza conectorilor căci, pentru că, de vreme ce, în consecință este mai relevantă prin apelul la relația cauză-efect, prezență specifică în cadrul teoriei retorico-ontologice a circumstanțelor acțiunii și adaptată de sintaxă sub numele de teoria circumstanțialelor. Metalimbajul acestei teorii este mai bogat decît al teoriei sursă. Analiza conectorilor din perspectiva relației cauză-efect este adecvată secvențelor intuitive și conduce spre o problemă a explicării și a argumentării; legătura cauză-efect este susceptibilă de a

fi reformulată cu ușurință în termenii argument-concluzie. Astfel, în funcție de context, conectori precum din moment ce, pentru că sînt considerați ca introductori ai cauzei sau ai argumentului, iar deci, în consecință, ca introductori ai consecinței sau ai concluziei. Acest tip de analiză, tradițional pentru anumiți termeni, a fost extins de O. Ducrot (1980) la noi itemi (de altfel, chiar, întocmai sau da). Organizatorii textuali joacă un rol important în constituirea planului de text. În clasa organizatorilor textuali se face distincție între următoarele tipuri: a) organizatorii spațiali (la stînga/dreapta, în față/spate, (pe)deasupra/dedesubt, mai departe, de o parte/de cealaltă parte etc. ordonează părțile reprezentării discursive pe coordonatele spațiului; b) organizatorii temporali (atunci, mai întîi, pe urmă, apoi, după, ieri, mîine, trei zile mai tîrziu etc.) ordonează părțile reprezentării discursive pe coordonatele timpului. Combinarea organizatorilor spațiali și temporali într-un text facilitează re-construirea coerentă a mesajului de către cititor; c) organizatorii enumerativi, care selectează și ordonează materia textuală combinînd uneori valoarea de ordine cu valoarea temporală. Aceștia se subclasifică în simpli aditivi (și, sau, de asemenea, ca și, cu aceștia, la fel, în aceeași măsură, mai mult...) și mărci de întreprindere liniară care deschid o serie (mai întîi, în primul rînd, pe de o parte...), îi semnalează continuarea (apoi, pe urmă, în al doilea rînd, și...) sau închiderea (pe de altă parte, în fine, în ultimul rînd, și, asta-i tot, pentru a încheia, în concluzie...); d) mărcile de schimbare a temei, care au rolul de a sublinia trecerea de la un obiect de discurs la altul (cît despre, în ceea ce privește). Acești organizatori joacă un rol important în sublinierea unui plan de text și a structurii unei argumentări, dar propria lor valoare argumentativă nu intră în discuție. Ei doar ordonează părțile unui text dat; e) mărcile de ilustrare și de exemplificare (de exemplu, în special, mai ales, ca, printre altele, și astfel) care au funcția de a introduce exemple care să asigure enunțului un statut de ilustrare a aserțiunii principale. Marca semnalează că, dintr-un ansamblu, a fost reținut un singur element. Mărcile de asumare enunțativă. În această categorie sînt cuprinse: a) mărcile de cadre mediatore sau surse ale cunoașterii: conform, potrivit, după, cît despre, din sursă sigură și indicatorii metonimici de tipul: la Arad, la Fundația Libertatea etc. Aceste mărci semnalează că o anumită porțiune de text nu este asumată de către vorbitor, ci este mediată de o altă voce sau de un alt punct de vedere. Sursele diverselor informații pe care le vehiculează un text sînt astfel localizate și diferențiate. Segmentarea tipografică, timpurile verbale și recursul la conectori concesivi sînt mijloace curențe de semnalare a unui cadru enunțativ; b) mărcile de reformulare indică, într-un anumit punct al textului, o reluare metaenunțativă, care este adesea o modificare a punctului de vedere (adică, altfel spus, înseamnă/se numește, într-un cuvînt, în alți termeni etc.) și/sau asociază cu această reluare un marcaj comparabil cu cel al mărcilor de integrare liniară

conclusive (pe scurt, de fapt, pînă la urmă, în fond, finalmente, în rezumat, în concluzie, după toate calculele, pentru a spune totul, în realitate, în fapt, în fine, la urma urmei, în orice caz, oricum); c) mărcile de structurare a conversației (bun, bine, păi, atunci etc.) și mărcile fatice (știi, vezi tu, ăă etc.) care, punctîndu-le, joacă un rol important în structurarea textelor orale. Prin aceasta, ele se apropie de organizatorii textuali, dar oralitatea le conferă o tonalitate enunțiativă și interactivă mai accentuată. Utilizările și frecvența conectorilor variază în funcție de genurile discursului. Textele juridice, de exemplu, integrează foarte puțini conectori, comparativ cu genurile argumentației. Funcționarea morfemelor de conectare variază și în funcție de tipurile de text. Textele descriptive conțin mai puțini conectori argumentativi atunci cînd trimit la un univers preconstruit decît atunci cînd construiesc o reprezentare nouă sau insolită. În acest caz, ele conțin aproximativ tot atîția conectori cît și textele argumentative și explicative. În schimb, în toate cazurile, descrierile conțin în general mulți organizatorii textuali și frecvente mărci de reformulare în încheierea unei secvențe.

5. CONECTORII ARGUMENTATIVI

Tradiția anglo-saxonă are în uz conectori pro poziționali, în timp ce tradiția continentală îi denuște operatori propoziționali, functori sau relatori. Există în limbajul de specialitate o multitudine de termeni pentru a denumi diferite tipuri de conectori: conectori semantici și conectori pragmatici (T. van Dijk); conectori argumentativi (O. Ducrot și alții); conectori discursivi (Sarah Jayne Blakemore); conectori interactivi (E. Roulet și alții); operatori (negația) și conectori ne-logici (conjuncție, disjuncție, implicare și echivalentă); operatori argumentativi; mărci de conexiune etc. Organizatorii și conectorii au în comun aceeași funcție de fragmentare a enunțurilor. „Spre deosebire de organizatorii, conectorii orientează argumentativ lanțul verbal declanșînd o retratare a unui conținut propozițional (notați p și q), fie ca un argument, fie ca o concluzie, fie ca un argument în sarcinată să susțină sau să întărească o inferență sau din nou un contra-argument” (J. M. Adam). Relațiile logice între diferitele etape ale raționamentului sînt explicitate de conectori sau articulații logice: adverbe, conjuncții de coordonare sau de subordonare. Jean-Michel Adam clasifică conectorii argumentativi în patru categorii: (1) conectori argumentativi marcatori de argument (pentru că, deoarece, căci, într-adevăr, ca, chiar, de altfel etc.); (2) conectori argumentativi marcatori de concluzie (deci, atunci, în consecință etc.); (3) conectori contra-argumentativi marcatori ai unui argument puternic (dar, totuși etc.); (4) conectori contra-argumentativi marcatori ai unui argument slab (desigur, cu toate că, în pofida etc.). Potrivit acestui cercetător, conectorii sînt „expresii lingvistice care permit traducerea «legăturilor logice» între propoziții: anumite

conjunții de subordonare (pentru că, ca) și coordonare (deci, căci), anumite adverbe sau locuțiuni adverbiale (într-adevăr, în consecință, astfel), grupuri nominale sau prepoziționale (în ciuda)”. Conectorii pragmatici acționează în limbile naturale, în timp ce conectorii logici în limbile formalizate. Conectorii logici se opun conectorilor pragmatici prin: (1) natura elementelor legate: conectorii logici operează asupra propozițiilor, conectorii pragmatici „leagă nu numai cuvinte ale limbii naturale ci și conținuturi semantice”; (2) verifuncționalitate vs. argumentativitate; (3) analiza logică a conectorilor pragmatici: „teoria logică reduce conectorii pragmatici la conectorii logici”. Nu toți conectorii au același rol, deoarece ei pot la fel de bine să funcționeze în interiorul unui argument, dar și să marcheze marile etape ale circuitului argumentativ. La nivelul construcției discursive, intervin o serie de reguli și de operații care țin de domeniul sintactic. Georges Vignaux identifică la acest nivel, operații de ordine, operații logice și operații argumentative.

6. CORPUS. Analiza de corpus

Ansamblu de documente (vast sau exhaustiv) ce stă la baza descrierii și/sau interpretării unui fenomen (corpus de legi, corpus de inscripții). Accepțiunile și statutul noțiunii depind de domeniul de analiză și de perspectiva teoretică aleasă. De dată relativ recentă în dicționarele de referință, care definesc noțiunea prin trimitere fie la domeniul dreptului, fie la cel al lingvisticii, conceptul este folosit în științele limbii pentru a desemna datele pe care este fondată analiza unui fenomen. Definiția la care se face de obicei trimitere este cea de „colecție de date lingvistice selecționate și organizate după criterii lingvistice explicite pentru a servi ca eșantion de limbă”. Un corpus se constituie, în consecință, pentru efectuarea de analize obiectivabile. În general, criteriile de constituire a unui corpus privesc reprezentativitatea (calitativă și cantitativă), omogenitatea și relevanța în raport cu fenomenul studiat. Metodologia de constituire a corpusului presupune stabilirea tipului de corpus și a subcorpusurilor (exhaustiv/reprezentativ; închis/deschis), a metodei de culegere/ constituire și tratare a datelor lingvistice (chestionare/ prelevare, tratare manuală/ automată), a tipului de date lingvistice cu care se lucrează (orale/ scrise/ audio-vizuale, autentice/ „fabricate”), a statutului corpusului (obiect/instrument de analiză), a raportului dintre corpus și obiectivele analitice (demers inductiv/ deductiv). Studiile pe corpus, în special cele de mare întindere, stocate de obicei în format electronic, au la bază diverse metodologii, dintre care cele mai cunoscute sînt statistica lingvistică și lexicometria. Amploarea unor astfel de analize a generat apariția unor curente, cum ar fi lingvistica de corpus (cu epistemologie și metode specifice, bazată pe o perspectivă descriptivistă asupra limbii, aplicată pe corpusuri de texte reale,

atestare) a cărei legitimitate însă nu a întârziat să fie supusă controverselor. Științele limbii făcând parte din disciplinele în care studiul pe corpus este inerent, se poate considera, așa cum propune P. Charaudeau, că lingvistica în general este de corpus. În analiza discursului, corpusul însumează ansambluri discursive de dimensiuni mari, ce impun, în cele mai multe cazuri, instrumente de analiză informatice. Având în vedere particularitățile domeniului, în special centralitatea noțiunii de „discurs” (văzut ca intra- și extra-discurs), construirea și funcționarea corpusului nu poate fi, în analiza discursului, o simplă etapă metodologică. Constatarea corpusului antrenează de fapt o întreagă concepție asupra discursivității, asupra relației discursului cu instituțiile, devenind astfel o problemă esențială pentru înțelegerea domeniului însuși. În acest cadru de analiză a faptelor de limbă, mai mult poate decât în altele, activitatea de constituire a corpusului și de interpretare a rezultatelor este supusă riscului circularității, căci selecția eșantioanelor de discurs ce intră într-un corpus pentru a răspunde nevoilor de analiză implică deja o anumită perspectivă teoretică, ce condiționează rezultatul. În școala franceză de analiză a discursului, studiile pe corpus au cunoscut evoluții importante, de la analizele statistice pe corpusuri considerate închise, organizate pe diferite criterii (apartenență ideologică, coordonate istorice), dar care prezentau dezavantajul unor analize tautologice, circulare, la analizele pe corpusuri „deschise”, în care trec în prim plan intertextul și interdiscursul. În analiza discursului, corpusul ilustrează, în mod necesar, articularea dintre texte, dintre text și discurs, dintre discurs și instituție (spațiul social generând moduri de enunțare specifice). Rezultat al unei operațiuni complexe de deconstrucție și de reconstrucție, corpusurile, în special cele de mare întindere, permit, mai ales grație lecturilor de tip reticular ce devin posibile prin aplicarea instrumentelor de analiză informatizată, o revalorizare a noțiunilor centrale în analiza discursului: „discurs(ivitate)” și „text(ualitate)”.

7. STRATEGII DISCURSIVE

Inițial cu o întrebuințare restrânsă la domeniul militar, cuvântul *strategie* a primit o întrebuințare mai generală, desemnând orice acțiune coordonată pentru atingerea unui scop. În teoria jocului, *strategie* semnifică un ansamblu de reguli care determină conduita unui jucător în toate situațiile de joc posibile. În psihologia cognitivă, semnificația corespunzătoare vizează înlănțuirea de operații care reflectă faptele alese ca fiind eficace și mai puțin solicitante pentru un scop stabilit mai înainte (de exemplu, pentru a convinge un interlocutor de justetea unei interpretări asupra unei probleme particulare). Această strategie poate diferi potrivit situațiilor și capacităților cognitive ale locutorului.

Integrat în terminologia semioticii, cuvântul *strategie* se folosește în două sintagme specifice: *strategie discursivă*, cea a subiectului enunțării, care precedă punerea în discurs a structurilor narative, și *strategie narativă*, care vizează elaborarea schemelor narative pornind de la care se poate lua în considerare generarea discursurilor.

Prin *strategia comunicatională* se manifestă comportamentul orientat spre organizarea structurilor de interacțiune și a mijloacelor verbale pentru a atinge un anumit scop în comunicare. În acest sens, este mobilizată capacitatea creativă a indivizilor, orientată în funcție de anticiparea reacției și atitudinii interlocutorului. Se recurge în acest caz la tatonări preliminare, la proceduri care exprimă ezitarea, la manifestări ale politeții etc.

În *analiza discursului*, se constată diverse întrebuințări ale termenului *strategie*, uneori cu definiții diferențiate. Pentru unii specialiști, cuvintele intră în strategii și sînt ele însele indicii și mijloacele strategiei individuației. Pentru alții, strategia face parte din condițiile de producere a discursului. Potrivit altui punct de vedere, structurarea unui act de vorbire comportă două spații, unul al constrîngerilor care cuprind datele minimale ce îl fac să satisfacă actul de vorbire și unul al strategiilor, care corespunde selecțiilor posibile pe care le poate face subiectul ce realizează actul de vorbire.

Ceea ce pare să se reliefeze din aceste definiții diferite este că strategiile sînt activitatea unui subiect (individual sau colectiv) de a selecta (conștient sau nu) un număr de operații ale limbii, că nu are sens a vorbi despre strategie decît în cadrele unor constrîngeri ce presupun reguli, norme și convenții, că trebuie reținute condițiile stabilite de psihologia socială, adică un scop, o situație de incertitudine, o vizare a rezolvării problemei puse de incertitudine printr-un calcul.

Din perspectiva subiectului avizat, **strategia de credibilitate** reprezintă adeziunea în legătură cu un enunț despre o stare de lucruri, încît aceasta devine un act cognitiv raportabil la categoria certitudinii. Prin urmare, credibilitatea trebuie privită din două perspective, una care ține de situație (care este credibilă) și alta care ține de caracterul de veridicitate al afirmației cuiva (ceea ce spune este credibil). Ea rezultă dintr-o judecată asupra cuiva, asupra a ceea ce crede sau aude și, în consecință, asupra persoanei care vorbește, considerată astfel ca fiind credibilă. Această judecată, care constă în determinarea aptitudinii vorbitorului de a spune adevărul prin enunțurile lui, face ca orice vorbitor ce urmărește a fi crezut să-și organizeze discursul astfel încît să fie receptat ca fiind credibil. De aceea, credibilitatea poate fi considerată o stare de comunicare sau un proces pentru a realiza o astfel de stare. Pornind

de la asemenea constatări, P. Charaudeau consideră **credibilitatea** un tip de strategie a discursului plasat între legitimare și captare, care constă, în cazul subiectului vorbitor, în determinarea unui statut al adevărului, astfel încât el să poată fi considerat real. În acest scop, vorbitorul poate recurge la trei poziționări sau strategii de credibilitate: 1) se plasează într-o poziție de redare enunțiativă neutră, deși opinia pe care o exprimă, prin modul de argumentare, prin felul judecăților și prin evaluarea personală, nu face decât să explice cauzele unui fapt sau să demonstreze ceva; 2) se plasează într-o poziție de angajare, de opțiune, pentru a-și stabili un statut în alegerea argumentelor și cuvintelor sau pentru a nuanța evaluarea, ceea ce produce manifestarea unei convingeri, destinate să-l atragă pe interlocutor; 3) se plasează într-o poziție de distanțare care îi permite o atitudine de specialist ce analizează fără pasiune, ca și cum ar proceda un expert. Asemenea poziții, exprimate potrivit circumstanțelor comunicării, sînt determinante în analiza discursului, în care se fac raportări la diferite aspecte ale pragmaticii persuasiunii, fără a neglija mijloacele lingvistice angajate și modul lor de structurare. P. Charaudeau face, în mod legitim, trimiteri la stilul publicistic, dar se poate aprecia că strategiile de credibilitate remarcate de el au întrebuintare și dincolo de discursul raportabil la acest stil.

În înțelesul curent, *legitimarea* este operația de a verifica legitimitatea, trăsătura de fi legitim. În *analiza discursului*, noțiunea „legitimare” se poate folosi pentru a semnifica faptul că subiectul vorbitor intră în procesul discursiv care trebuie să tindă la recunoașterea dreptului la cuvînt și a legitimității în legătură cu ceea ce spune. Această legitimitate îi este conferită fie prin situația de fapt (ca într-o conversație amicală în care fiecare are dreptul de a vorbi în anumite condiții), fie prin statutul acordat de o anumită instituție (ca un profesor care vorbește în clasă sau ca o personalitate politică ce face o declarație la televiziune).

P. Charaudeau consideră că *legitimarea*, *credibilitatea* și *captația* sînt trei spații de strategie a discursului. Strategiile de legitimare vizează poziția de autoritate care permite subiectului să ia cuvîntul. Această poziție de autoritate poate fi rezultatul unui proces care se produce prin două tipuri de situații: 1) *autoritatea instituțională*, care este conferită de statutul subiectului ca autoritate de cunoaștere (expert, specialist) sau ca autoritate cu putere de decizie (responsabil al unei organizații), 2) *autoritatea personală*, fondată pe activitatea de persuadare sau de seducție a subiectului, care se poate suprapune celeilalte autorități. V.

8. DEICTIC/DEIXIS

Solidar cu noțiunea de „deixis”, termenul *deictic* desemnează clasa de unități lingvistice (eterogenă din punct de vedere morfologic) ai căror referenți se identifică exclusiv prin intermediul coordonatelor contextului extralingvistic necesar pentru interpretarea enunțului în care apar. Referința deictică face parte din cele patru mari tipuri de moduri de referință recunoscute (alături de cea directă, în directă și anaforică), de care se deosebește prin obligativitatea raportării termenului deictic la identitatea sau localizarea în timp și spațiu a vorbitorului, la momentul enunțării sale. Sensul unui termen deictic depinde astfel de gradul de cunoaștere a situației de comunicare, neputând fi interpretat pe deplin în afara parametrilor con textului exterior discursului în care apare. Caracterul circular al referinței deictice ilustrează fenomenul reflexivității enunțării (în logică deicticele fiind de altfel de semnate prin termenul *token-reflexives*). În literatura de specialitate, terminologia specifică acestei clase de cuvinte este departe de a fi unitară, numeroase etichete con curînd, cu diverse grade de echivalență termenul deictic: *ambreior*, *shifter*, *token reflexive*, *expresie sui-referențială*, *indicator*, *simbol indexical*. Unități indispensabile în orice limbă, asigurînd desemnarea vorbitorului ca atare și poziționarea sa față de ceilalți, în timp și în spațiu (*eu*, *tu*, *aici*, *acum*), deicticele se diferențiază din punct de vedere semantic și referențial atît de sintagmele nominale descriptive și denominative, cît și de structurile anaforice. Diferite modele teoretice nu numai lingvistice, ci și filozofice au fost propuse pentru explicarea funcționării semantico-referențiale a termenilor deictici. Pentru Otto Jespersen, unul dintre primii lingviști care a atras atenția asupra particularităților deicticelor, numite de el *shifters*, termen preluat apoi de Roman Jakobson și tradus în franceză prin *embrayeur*, iar în română prin *ambreior*, deicticele sînt cuvinte al căror sens variază în funcție de situație, definiție controversată, avînd în vedere excluderea completă a oricărei stabilități semantice a acestei clase. În studiile de pragmatică, sensul deictic este de tip instrucțional și nu descriptiv, ca în cazul sintagmelor nominale cu articol hotărît/nehotărît. Pentru G. Kleiber, se poate vorbi, și în cazul deicticelor, de un sens descriptiv, dar redus la minim (*eu* trimite la persoana vorbitorului, *aici*, la locul în care se află acesta etc.), specificul referinței fiind dat de relaționarea cu elementele contextului specific enunțării în care sînt folosite. Astfel, funcționarea semantico-referențială a deicticelor se distinge nu prin variația sensului acestora, căci altfel ele ar putea fi folosite oricum de vorbitori, ci prin modul specific de identificare a referentului, care operează în mod obligatoriu prin raportare la contextul spa țio-temporal caracteristic enunțării lor. În ceea ce privește tipologia deicticelor, un prim criteriu de clasificare îl constituie dimensiunile constitutive ale situației de enunțare: participanți, spațiu, timp. Dacă la început, pe baza etimologiei, clasa cuprindea doar deicticele spațiale (*aici*, *acolo*), cele care păstrează ideea de indicare

demonstrativă, ulterior, aceasta a în globat și expresiile temporale care se interpretează prin raportare la vorbitor și la momentul enunțării (acum, atunci) și expresiile care identifică participanții la actul comunicării : eu, tu, noi, voi. Redus în unele lucrări la dimensiunea spațio-temporală, deixisul este împărțit în majoritatea abordărilor, în trei mari clase: personal, spațial și temporal. La aceste trei tipuri fundamentale, lingvistica textuală, pragmatica și a n a l i z a d i s c u r s u l u i au adăugat tipuri suplimentare: deixisul textual (deicticele de spațiu și timp al căror reper îl reprezintă textul în care apar, de ex., mai sus, mai jos), deixisul memorial/empatic (sintagmele demonstrative al căror referent nu poate fi identificat nici pe baza textului, nici pe baza situației de comunicare, ce țin de nivelul emoțional al comunicării și creează un efect de empatie cu vorbitorul) și deixisul discursiv (deicticele interpretându-se nu doar în funcție de contextul exterior textului în care apar, ci și de genul discursiv specific textului în cauză, integrându-se unei anumite scene de enunțare: de ex., deicticele de timp în discursul de presă /vs./ discursul televizual/literar etc.) Un al doilea criteriu de clasificare diferențiază elementele deictice prin natura lor de cele care devin deictice prin uz. Opoziția pornește de la diferența dintre referința deictică și cea anaforică, pe baza localizării diferite a referentului (în afara textului sau, respectiv, în interiorul acestuia). În prima categorie intră cuvintele al căror sens este deictic și care nu cunosc alte tipuri de uzuri: deictice primare / transparențe / esențiale / directe / centrale / prin excelență, de obicei în număr redus în majoritatea limbilor, esențialmente pronumele de persoana întâi și a doua, adverbe de loc și de timp ca aici, acum. În cea de a doua categorie intră unitățile ce pot avea, în funcție de context și de nevoile comunicării, uzuri atât deictice, cât și anaforice, fiind denumite prin sintagmele deicticele periferice / opace; cunosc astfel de uzuri expresiile demonstrative și pronumele de persoana a treia. În cadrul clasei deicticelor, un rol important revine deicticelor personale, în special celor care trimit la eul vorbitorului, ca sursă a oricărui act enunțativ. Atât participanții la actul comunicării, cât și deicticele de timp și de spațiu se organizează în funcție de acest pol central al comunicării. Rolul esențial al deicticelor personale este acela de a articula enunțul în situația de enunțare, prin trimitere la persoanele legate de evenimentul enunțativ. Caracterul indispensabil al acestora este justificat în primul rând de unicitatea tipului de referință pe care îl asigură, făcând trimiterea la o persoană chiar în absența cunoașterii numelui acesteia, acționând ca operatori de individualizare (în accepția lui Jean Claude Pariente), ce reperează individualul, dar nu-i enunță individualitatea.

9. PROCEDEE DISCURSIVE

9.1.POLIFONIA.

Termenul este împrumutat din limbajul muzical și constă în combinarea mai multor voci, a mai multor părți într-o compoziție. Inspirat de Gérard Genette, care separă pe cel care vede de cel care vorbește, Oswald Ducrot distinge, în cadrul aceluiași discurs, între enunțiatori și locutori. Pentru clarificarea acestei distincții, analistul francez recurge la polifonie (adică la un termen ce este preluat de la Mihail Bahtin (1929), pentru care, în orice text, se pot recunoaște mai multe voci, vorbind simultan, doar una dintre aceste voci fiind dominantă și apreciindu-le pe celelalte). De cele mai multe ori, cel care rostește sau exprimă un enunț își asumă, concomitent, trei *status*-uri: (1) cel de producător fizic al enunțului; (2) cel de subiect al enunțării; (3) cel de persoană responsabilă pentru enunț. Analistii literaturii au dezvoltat polifonia lui Bahtin prin două abordări: în lingvistică și în analiza discursului.

Teoria polifoniei fundamentează, alături de teoria actelor de vorbire, sensul alterității. Ea adaugă unei alterități așa-numite „externe“, o alteritate „internă“, stabilind că sensul unui enunț descrie enunțarea ca un fel de dialog cristalizat, în care mai multe voci se confundă. Figurile retorice produc sensuri implicite, astfel încât enunțul în care se găsesc devine polifonic. Polifonia nu privește numai sensul, ea poate privi de asemenea semnificantul unităților, regulile sintactice sau chiar referința. Locutorul este persoana responsabilă de propriul său enunț (de ceea ce enunță); ne referim aici la o intervenție discursivă care nu coincide, în mod obligatoriu, cu producătorul fizic al enunțării. De exemplu, dacă semnez un formular (redactat într-o instituție) de felul: „*Eu, subsemnatul, declar...*“, eul locutorului acestui text nu este altul decât *eu*, care nu sunt, totuși, autorul efectiv al textului. Oswald Ducrot separă locutorul în calitate de *individ cu o anumită identitate* (notată „*L*“) și locutorul în calitate de *ființă a lumii* (notat cu „*λ*“). *L* este definit ca responsabilul enunțării și considerat doar un deținător al acestei proprietăți; *λ* este mai complex, putând avea și alte însușiri. Dacă locutorul vorbește de el însuși, ca ființă a lumii, atunci *λ* va fi implicat (1984: 199-200). Există o interpretare polifonică „dacă actul ilocuționar de asertare cu ajutorul căruia se caracterizează enunțarea este atribuit unui personaj diferit de locutorul *L* – destinatarul acestui act putând atunci să fie diferit de alocutor, și identificat de exemplu locutorului *L*“ (1980: 44). De fiecare dată când, într-un enunț, responsabilitatea a ceea ce este spus revine mai multor instanțe, se vorbește de polifonie.

Enunțiatorul este, pentru locutor, cam ceea ce personajul dintr-o ficțiune este pentru autorul acesteia. Ca „*intervenienți discursivi*“, enunțiatorii sunt cei ale căror voci sunt prevăzute în enunțare, fără a le putea atribui cuvinte precise; ei nu vorbesc cu adevărat, dar enunțarea le permite exprimarea unui punct de vedere. O. Ducrot face distincția între subiectul vorbitor, locutor și enunțiator. *Subiectul vorbitor* este cel care produce enunțul. *Locutorul* este instanța care își asumă responsabilitatea actelor ilocutionare: „înțeleg prin locutor o ființă care, în sensul însuși al enunțului, este prezentat ca responsabil” (1984: 193). *Enunțiatorul* este autorul unui punct de vedere, care nu se exprimă obligatoriu prin cuvinte. Problematika polifoniei este aprofundată de Dominique Maingueneau, pentru care locutorul poate pune în scenă, în propria sa enunțare, poziții distincte ale sinelui: „Enunțiatorii nu se mulțumesc să transmită doar conținuturi reprezentative, ei se implică în ceea ce spun și se afirmă afirmînd, negociînd propria lor manifestare în discurs («îmi permit să vă spun că ...»), anticipînd reacțiile celui alt («îmi veți spune că ...») etc.” (2001: 17 – 18). Discursul raportat direct este un caz particular de polifonie care face să se audă doi locutori distincți în același enunț. Teoria polifoniei permite abordarea discursului raportat sau a ironiei.

Polifonia lui Ducrot a fost adaptată de mulți cercetători în lingvistică și în analiza discursului. Polifonia ocupă un loc central în modelul de organizare a discursului dezvoltat la Geneva. Teoria polifoniei, tratată de Eddy Roulet și colaboratorii săi diferă de cea a lui Ducrot prin două aspecte: (1) domeniul de aplicare este mai extins, insistînd asupra raporturilor sale cu alte aspecte ale organizării discursului, față de polifonia lui Ducrot care se bazează pe analiza enunțurilor sau a segmentelor scurte și izolate; (2) domeniul conceptual este mai restrîns și mai puțin abstract. Pentru cercetătorii din Geneva, polifonia există numai dacă sunt mai mulți locutori – reali sau reprezentați. În acest caz, negația nu mai marchează polifonia.

Polifonia se manifestă în interpretarea discursului, prin mijloace lingvistice (lexicale, sintactice etc.) și pragmatice; ea se exprimă „în funcție de gradul de integrare lingvistică a vocii sau a discursului evocat, de relația dintre locutor și enunțiatorii prezenți, de sursa sau originea vocilor prezente și de rolul discursiv jucat de segmentul în cauză”. *Polifonia lingvistică* se realizează prin elemente lexicale, ca verbele performative: *a conveni*, *a pretinde*, *a afirma*, precum și prin numeroși conectori pragmatici: *fiindcă*, *căci*, *pentru că* etc.

În analiza discursului, polifonia este considerată un fenomen concret, specific vorbirii. Un text poate fi abordat în diferite moduri, iar diferitele sale teme nu se află la același nivel. De aceea, textelor le este asociată o anumită plurivocitate. Această plurivocitate este caracteristică textului considerat ca totalitate; ea deschide o pluralitate de lecturi și

construcții. Se întâmplă adesea ca un locutor să se „spargă” în cursul confruntării cu alt locutor: „omogenizarea relativă a vocilor între interlocutori implică pentru fiecare dintre ei incorporarea acesteia în alta, deci spargerea locutorului în enunțiatori mai mult sau mai puțin eterogeni, deci o polifonie sporită în dinamica interacțiunii” (1991: 124). În teoria polifoniei, „« forul interior» este văzut ca un spațiu dialogat, în care o propoziție este atribuită unei « voci », în raport cu care se situează locutorul” (2005: 54). Polifonia „taie discursul de subiectul său (filosofic, psihologic, psihanalitic), și studiază distribuțiile actorilor lingvistici (enunțiatorii) într-un discurs aparent unitar (raportat la un subiect vorbitor unic)” (1990: 42).

9.2 EXPRESIA POLITEȚII

Politețea reprezintă o constantă a comunicării umane, care înlesnește procesele comunicative prin procedee diferite de la o comunitate la alta. Acest principiu universal a fost exprimat de Grice printr-o maximă suplimentară celor prezentate de el - „Fii politicos!”- fiind complementară principiului cooperării, ambele completând natura duală (ilocuționar+social) a interacțiunilor. Din punctul de vedere al pragmaticii, politețea reprezintă o trăsătură a comportamentului comunicativ, desemnând un ansamblu de strategii lingvistice care facilitează instituirea, menținerea sau dezvoltarea relațiilor interpersonale. Așadar, politețea presupune abordarea strategiilor prin care nu se pierde din vedere responsabilitatea față de co-enunțiator, acest concept fiind întocmai acela ilustrat de Goffman și mai apoi preluat de Brown și Levinson în teoria imaginii publice a eului individual (provenind din termenul de origine engleză *face*).

În timp ce Grice exclude maxima *fii politicos!* din cadrul maximelor principiului cooperării, Lakoff definește competența pragmatică formulând două reguli: *fii clar!* și *fii politicos!*. Cea dintâi regulă se referă la toate maximele conversaționale exprimate de Grice, iar cea de-a doua latură a competenței pragmatice se sprijină pe ceea ce Lakoff a numit *reguli ale politeții: regula formalității, regula ezitării, regula egalității sau a camaraderiei*. Spre deosebire de maximele conversaționale, aceste reguli se exclud reciproc și fiecare regulă este reprezentată prin forme specifice la nivelul enunțului. Asemănătoare acestor reguli propuse de Lakoff sînt și maximele principiului politeții, pe care le avansează Leech și care sînt în număr de șase: *maxima tactului, a generozității, a aprobării, a modestiei, a acordului și a considerației*. Dintre acestea, prima și a doua maximă alcătuiesc o pereche, la fel și în cazul celei de-a treia și patra reguli. Astfel, maxima tactului și a generozității este una comună și este, în opinia lui Leech, cel mai important mod al politeții din întreaga societate anglo-saxonă. Asemănarea, dintre maximele propuse de Leech și strategiile politeții propuse de Brown și Levinson, este evidentă, pîrînd că maximele sînt doar o reorganizare, după altă schemă de interacțiune politicosă, a strategiilor politeții. Așadar, unul

dintre cele mai elaborate modele de politețe lingvistică care a stat la baza a numeroase studii ulterioare, este acela susținut de către Brown și Levinson. Această teorie importantă are la bază două ipoteze: cea a raționalității comportamentului uman și cea a conceptului de „face”. Pentru Brown și Levinson, fiecare individ posedă două fețe - *una pozitivă*, care corespunde imaginii autovalorizante prin care este reflectată nevoia de a fi apreciat, admirat, înțeles, dorința de a fi tratat ca un prieten sau apropiat și de a avea ideile împărtășite de cel puțin câțiva dintre interactanți. *Fața pozitivă* este o reflectare a narcisismului eului propriu ce se dorește a fi impus partenerilor pe tot parcursul interacțiunii, iar la polul opus se află fața negativă „negative face”, care urmărește păstrarea teritoriului propriu, acest teritoriu putînd fi corporal, spațial, temporal sau al bunurilor. Cele două fețe pot fi amenințate de către acte ale partenerilor, în ceea ce a fost numit de către cei doi specialiști, *Face Threatening Act (FTA)* iar din dorința ca fețele negative și cele pozitive ale interlocutorilor să fie menținute și prejudiciile aduse să fie minime au fost elaborate strategii ale politeții negative (satisfacerea feței negative) și ale politeții pozitive (orientată spre satisfacerea feței pozitive). Caracterul vulnerabil al imaginilor interlocutorilor este mutual recunoscut, iar din dorința de a menține ambele fețe ale celuilalt și pe cît posibil ale fețelor proprii (*face want*) se obține cooperarea interlocutorilor în acest sens, prin aplicare diferitor strategii ale politeții. Aceste strategii, aplicate în vederea contraatacării FTA pentru păstrarea imaginilor, au fost numite de către Goffman *face-work*.

Strategiile pentru performarea actelor amenințătoare sînt organizate în mod descrescător în funcție de potențialul lor agresiv, astfel că exprimarea *neambiguă fără acțiuni redresive* reprezintă cel mai direct mod de adresare, accentul punîndu-se pe eficacitatea și promptitudinea actului și nu pe diminuarea potențialului agresiv. Aceste acte reprezintă acte de vorbire directe fiind strategia cu cel mai mare potențial agresiv, excepții făcînd situațiile cînd transmiterea mesajului este prioritară (*Chemați salvarea!*) sau cînd caracterul amenințător este diminuat de actul în sine (*Mai servește o prăjitură*, sau *Te servesc cu o cafea*). Această strategie este singura dintre cele cinci care nu interferează cu maximele principiului de cooperare.

Încadrîndu-se între un maxim al politeții – a nu performa actul- și un minim al politeții - performare neambiguă fără acțiuni redresive - sînt celelalte trei strategii care presupun exprimarea neambiguă cu acțiuni redresive prin intermediul politeții pozitive, a politeții negative și, respectiv a exprimării ambigue. Prin mijlocirea exprimării ambigue, emițătorul are avantajul de a nu putea fi considerat răspunzător de enunțare datorită ambiguității și multiplelor posibilități de interpretare contextuală. Această strategie înlesnește disocierea emițătorului de actele amenințătoare asupra imaginilor proprii.

Exprimarea neambiguă cu acțiuni redresive presupune utilizarea politeții, atât a celei pozitive cât și a celei negative, pentru redresarea actelor amenițătoare asupra feței pozitive sau a feței negative a receptorului.

Politețea negativă corespunde strategiilor adoptate de către emițător pentru a nu încălca sau pentru a redresa ofensele aduse feței negative a receptorului, reprezentînd modul politicos de adresare. Principalele strategii ale politeții negative, în opinia lui Brown și Levinson, presupun utilizarea actelor de vorbire indirecte, prin înlocuirea imperativelor cu interogativul (*Închide ușa!* devine *Vrei să închizi ușa?*), reducerea presupunerilor despre credințele și dorințele interlocutorilor, prin folosirea formulelor evazive sau atenuatoare (*hedges*) *probabil, bănuiesc, cred*), reducerea constrîngerii receptorului prin exprimarea pesimismului în legătură cu gradul de adecvare a unui act ce urmează a fi performat, prin utilizarea condiționalului (*Ați putea să deschideți fereastra?*), utilizarea modalităților de minimizare prin construcții restrictive și litotă. (*M-am oprit doar ca să iau o carte, Vă deranjez doar un minut, Aș vrea doar o picătură de apă*), înjosirea propriei persoane concomitent cu exprimarea deferenței și situarea receptorului pe o treaptă superioară (*Nu mă pricep la navigatul pe internet iar dumneavoastră îl faceți să pară atît de simplu*), exprimarea mulțumirilor, complimentelor sau formularea de scuze (*Mă scuzați că v-am deranjat la o oră atît de tîrzie, N-aș vrea să vă întrerup tocmai acum, dar...*), folosirea de termeni impersonali, care nu fac trimitere directă la emițător sau receptor, pentru a evita constrîngeri față de cei prezenți (-impersonalizarea emițătorului - *Nu se poate termina la timp*, impersonalizarea receptorului - *Trebuie rezolvată problema*) și îndatorarea față de receptor (*v-aș rămîne profund îndatorat dacă..., vă sînt recunoscător...*).

Politețea pozitivă presupune crearea unui mediu propice receptorului și includerea acestuia în mediul familiar, acest tip de politețe fiind acela al comportamentului familiar, principalele strategii ale acestui tip de politețe constînd în: formularea de constatări despre receptor prin care este exprimată atenția pentru aspecte mărunte interese, dorințe, bunuri (*Îți vine bine noua rochie!*); exagerarea interesului, simpatiei pentru receptor (*Ce trandafiri minunați ai!, Ești grozav!*); sporirea interesului propriei intervenții ca formă de atenție acordată, acest lucru putînd fi realizat prin alternarea vorbirii directe cu vorbirea indirectă; folosirea unor forme de adresare sau specifice unui grup (*Ce fac fetele?, e Misto tare!*); inițierea de subiecte sigure de conversație, ce vor atrage acordul receptorului; evitarea dezacordului și înlocuirea lui cu acordul parțial cu exprimare atenuată (*da, dar prefer altceva, doar într-o anumită măsură, într-un fel*); presupunerea sau afirmarea unui spațiu comun; gluma pentru că se bazează pe valori și cunoștințe comune; maximizarea gradului de cooperare prin adoptarea unei atitudini optimiste (*ai să reușești fără îndoială, știu că poți*); folosirea pluralului inclusiv (*să gustăm* - adică eu, să

vedem ce ai făcut – în loc de *eu să văd*); formularea unor motivări ale dorințelor emițătorului care să le prezinte receptorului drept rezonabile; presupunerea sau afirmarea reciprocității, astfel atenuând potențialul agresiv (*azi faci tu cafeaua, ieri am făcut-o eu*); satisfacerea feței pozitive a receptorului prin oferirea de bunuri materiale și spirituale și satisfacerea dorinței acestuia de a fi ascultat, admirat ș.a.

Varietatea mare a strategiilor politeții, atât cele pozitive, cât și cele negative, care înlesnesc performarea unui anume tip de comunicare, intră în conflict cu principiul cooperării, respectiv cu maximele propuse de Grice. Așadar, apare conflictul între *a comunica eficient* și *a nu aduce prejudicii fețelor pozitive și negative*. Acest conflict este rezolvat de direct proporționalitatea dintre potențialul prejudiciului și strategiile politeții aplicate, în sensul că, odată cu creșterea potențialului negativ asupra fețelor receptorului, emițătorul folosește strategii din ce în ce mai complexe și mai elaborate pentru diminuarea efectului amenințător și protejarea partenerului de comunicare. Dintre cele cinci supra-strategii posibile pentru performarea de *FTA*, doar prima, *exprimarea neambiguă, fără acțiuni redresive*, nu încalcă principiul cooperării, respectând maxima cantității, însă toate celelalte strategii încalcă una sau mai multe maxime. Din dorința de a fi politicos emițătorul încalcă maximele și folosește strategiile politeții.

10. LEGILE DISCURSULUI

Interpretarea unui discurs trebuie să se întemeieze pe respectarea unui ansamblu de **legi ale discursului**, ca norme impuse producerii enunțurilor, pe care locutorii trebuie să le respecte. La rîndul lor, destinatarii presupun că enunțiatorii au respectat aceste legi, ceea ce le permite să deducă toate informațiile implicate de satisfacerea lor. Aceste informații, numite *subînțelesuri*, sînt tocmai acelea pe care locutorul are intenția de a le transmite. Aceste legi sînt convenții, analoge regulilor unui joc: cine participă la joc acceptă regulile sale, altfel, se face vinovat de trișare. La fel, cine se servește de limbaj se supune legilor sale. Nu putem ignora faptul că, pe de o parte, orice enunț este formulat în funcție de capacitatea de înțelegere și de evaluare a alocutorului, iar, pe de altă parte, locutorul este, concomitent, în chiar momentul enunțării, emițător și receptor. Oswald Ducrot demonstrează că un anume enunț, într-o anume situație de discurs, este susceptibil de sensuri diferite, ce-i pot fi date efectiv. Doar semnificația frazei utilizate nu ne îngăduie să putem prevedea toate aceste sensuri; acestea depind, în primul rînd, de valoarea referențială a discursului, respectiv, de informațiile pe care acesta le oferă, în funcție de împrejurările în care este folosit. După Dominique Maingueneau, instanța pertinentă în materie de discurs este cuplul format din locutor și alocutor; prezentul enunțării nu aparține doar locutorului, ci este un prezent al interlocuției. Înlănțuirea replicilor în cadrul dialogurilor se fundamentează nu doar pe ceea ce a spus locutorul, ci, mai ales, pe intențiile care l-au condus să spună ceea ce a spus. Procesul de interpretare a enunțului presupune două etape succesive: prima etapă merge de la frază la semnificație; cea de-a doua presupune trecerea de la semnificație la sens, luîndu-se în considerare circumstanțele enunțării. Oswald Ducrot formulează șase legi ale discursului care se aplică valorilor semantice (1972), plecînd de la premisa că prin introducerea valorilor argumentative în semnificație, frazele se descriu deja prin raportarea lor la ceea ce se face cu ele enunțîndu-le.

Legea exhaustivității prescrie că un enunț furnizează informația pertinentă „maximă”. Dintre toate informațiile de care dispune, enunțiatorul va oferi destinatarului pe acelea care sînt, după aprecierea lui, cele mai importante pentru acesta. Această lege cere ca locutorul să dea, asupra temei despre care vorbește, informațiile cele mai puternice pe care le are, și care sînt susceptibile de a-l interesa pe destinatar.

Legea informativității exclude faptul că ar fi posibil să se vorbească fără a se spune nimic. Noțiunea de informativitate variază în funcție de destinatari și de contexte, orice enunțare avînd ca scop informarea auditorului. Un enunț trebuie să aducă destinatarului informații pe care le ignoră.

Legea economiei reprezintă un caz particular al legii informativității. Ea pretinde ca fiecare determinare particulară, introdusă într-un enunț afirmativ, să aibă o valoare informativă.

Legea litotei cere ca enunțul, interpretat ca litotă, să spună mai mult decât ceea ce se înțelege când este luat în sens literal, dar presuposițiile să rămână identice când se trece de la o interpretare la alta (*Această haină nu-ți stă rău* → *Această haină îți vine bine.*).

Legile care generează cantitatea de informație atribuită enunțului se aseamănă cu maxima cantității la H. P. Grice.

Legea interesului pretinde că nu putem vorbi legitim altuia decât de ceea ce este estimat că-l interesează. Dacă destinatarul nu este interesat de actul de afirmare al locutorului, atunci el va răspunde prin: *Nu mă interesează; Și ce dacă ?* etc. Această lege corespunde maximei relației la H. P. Grice.

Legea înlănțuirii presupune ca într-o înlănțuire de enunțuri A+B, când A este înlănțuit la un alt enunț B, legătura astfel stabilită între A și B nu privește niciodată ceea ce este presupus, ci numai ceea ce este înțeles de B. De exemplu: X (*Victor s-a dus la bancă, ca să ceară un credit*); deci Y (*Victor are nevoie de bani*); prin urmare, Z (*Victor nu are bani și nici nu poate apela la persoane particulare*).

Dominique Maingueneau preia de la Oswald Ducrot legea informativității și legea exhaustivității, la care adaugă legea modalității (1990).

Legea modalității are cerințe care nu vizează ceea ce este de spus, ci, mai degrabă, *cum* trebuie spus ceea ce se spune. Aplicarea acestei legi a discursului urmărește evitarea multiplelor tipuri de obscuritate în exprimare (fraze prea întortocheate, eliptice, vorbe fără șir etc.) și lipsa de economie în mijloacele utilizate.

Legile discursului – numite de Herbert Paul Grice *maxime conversaționale* – sînt norme ce trebuie respectate în cadrul interacțiunii verbale (conversație, dialog etc.). Normele pe care le respectă interlocutorii pentru reușita comunicării depind, după Grice, de **principiul cooperării**. Conform acestui principiu, când interpretăm discursul, pornim de la ipoteza că emițătorul intenționează să fie sincer (*maxima calității*), să fie concis (*maxima cantității*), să fie relevant (*maxima relației*) și să fie clar (*maxima modalității*). Pornind de la această ipoteză, combinată cu cunoștințele generale despre lume, receptorul poate aprecia atât sensul semantic a ceea ce spune, cât și sensul pragmatic, reușind să deducă ceea ce emițătorul intenționează să facă prin cuvintele sale. Herbert Paul Grice întemeiază acest tip de efect discursiv pe exigențele schimbului de informații; el pornește de la ideea că limbajul, limitat la conținutul său explicit, nu poate fi informativ; sensul convențional al cuvintelor folosite

va servi deci nu numai să determinăm ceea ce este spus, dar, în egală măsură, și ceea ce este implicat. Dan Sperber și Deirdre Wilson au formulat un principiu general – **principiul pertinentei** – conform căruia orice enunț poartă în el însuși garanția propriei sale pertinente optime. Pertinența se definește pornind de la două condiții: (a) cu cât interpretarea unui enunț cere mai mult efort, cu atât enunțul este mai puțin pertinent; (b) cu cât un enunț produce efectele vizate, cu atât el este mai pertinent. La fel de important ca principiul cooperării este și principiul pertinentei care se referă la calitatea discursului de a fi adecvat, bine fundamentat; în acest sens, legea exhaustivității este subordonată principiului pertinentei, adică locutorul dă maximum de informații, dar numai acelea susceptibile de a conveni destinatarului. Detaliile copleșitoare sînt tot atât de criticabile ca și reținerea informației. Evaluarea pertinentei unui enunț depinde de destinatari. Ei vor judeca mai mult sau mai puțin pertinent un enunț în funcție de cunoștințele de care deja dispun, într-un context dat. Un alt principiu care condiționează comunicarea este **principiul sincerității**. Conform acestuia, se presupune că orice enunțare este sinceră. Pentru că actele indicate în sensul literal al enunțului sînt întotdeauna îndeplinite în momentul enunțării, interpretantul va presupune deci că locutorul avea capacitatea să le îndeplinească. Această supoziție generală a legitimității actelor literale implică supoziții particulare, legate de situația socială, fizică sau psihologică a celui care a vorbit. Astfel, ea produce o întreagă serie de informații, care nu sînt conținute în sensul literal însuși. Dominique Maingueneau apreciază că aplicarea legilor discursului, respectarea sau încălcarea acestora sînt dependente de mediul social, de comportamentele sociale specifice unor anumite circumstanțe. În cadrul societății, fiecare om urmărește să-și valorifice și să-i fie apreciată de către ceilalți calitatea propriei sale imagini. De asemenea, el va căuta să-și ascundă ceea ce societatea apreciază ca fiind negativ. *A te adresa, a-i da ordine, a-l contrazice* sînt tot atîtea tentative de intruziune în teritoriul celuilalt. Dimpotrivă, *a te scuza, a te ruga, a implora* etc. devalorizează imaginea pozitivă a enunțiatorului și totuși această autodevalorizare este necesară pentru a-l devaloriza pe celălalt și a obține aprecierea lui: a menaja chipul pozitiv și teritoriul celuilalt trebuie să fie o preocupare fundamentală a interlocutorilor. Comunicarea este, de fapt, o continuă negociere, pentru că strivirea destinatarului se întoarce în final împotriva locutorului. Sînt situații în care sensul derivă din încălcări ale principiului cooperării, situații în care emițătorul intenționează ca receptorul să le perceapă ca atare (și acesta este chiar modul în care receptorul le percepe). Pentru Herbert Paul Grice, ironia, metafora, litota și hiperbola pot fi analizate plecînd de la transgresarea maximei calității. Grice evidențiază faptul că, pe lângă maximele conversaționale, se impune și respectarea altor reguli: estetice, sociale, morale. Importantă este cerința de a fi politicos. Aceasta înseamnă să nu-ți impui cu orice preț ideile, ci să dai alternative receptorului și, mai ales, să-l faci pe destinatar să se simtă bine, fără să-i creezi vreun disconfort. De multe ori, principiul cooperării și principiul politeții intră în conflict. Politeția și adevărul sînt, adesea, mutual incompatibile. Capitulara adevărului în fața politeții este redată de sintagma termenologică *minciuna albă*.

Bibliografie

- NAGY, R. (coord.), *Dicționar de analiza discursului*, Editura Institutul European, Iași, 2015
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, L. (coord.), *Dicționar de pragmatică și analiza discursului*, Editura Institutul European, Iași, 2024

Bibliografie opțională

- BRONCKART, J-P, *Le fonctionnement du discours*, Neuchatel-Paris, Delachaux- Niestlé Editeur, 1985
- CHARAUDEAU, P., MAINGUENEAU, D. (coord.), 2002, *Dictionnaire d'analyse du discours*, Seuil, Paris
- CHARAUDEAU, P., *Grammaire du sens et de l'expression*, Hachette, Paris, 1992
- COROI, I.-C., *Normele imaginarii lingvistice în presa literară*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2013
- COURTÉS, J. et al., *Une introduction à la recherche scientifique en didactique des langues*, Paris, Ed. Didier, 1987
- COURTÉS, J., *Analyse sémiotique du discours - de l'énoncé à l'énonciation*, Paris, Hachette, 1991
- DUCROT, O., TODOROV, T, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil, 1972
- GREIMAS, A.-J. et J. Courtés, *Sémiotique, dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette, 1979
- GRIZE, J.-B., *Logique et langage*, Genève, Ophrys, 1990
- MAINGUENEAU, D., *Genèse du discours*, Bruxelles, Pierre Mardaga Editeur, 1984
- MAINGUENEAU, D., *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Paris, Hachette, 1987
- MAINGUENEAU, D., *L'analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Hachette, 1991
- ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Ed. Tritonic, București, 2004
- SARFATI, Georges-Elia, *Éléments d'analyse du discours*, Armand Colin, Paris, 2012
- ANADISS – Revista Centrului de Cercetare „Analiza Discursului”, nr. 1-22, Editura Universității, Suceava